

قرآن؛ از تفسیر ایدئولوژیک به تفسیر انتقادی

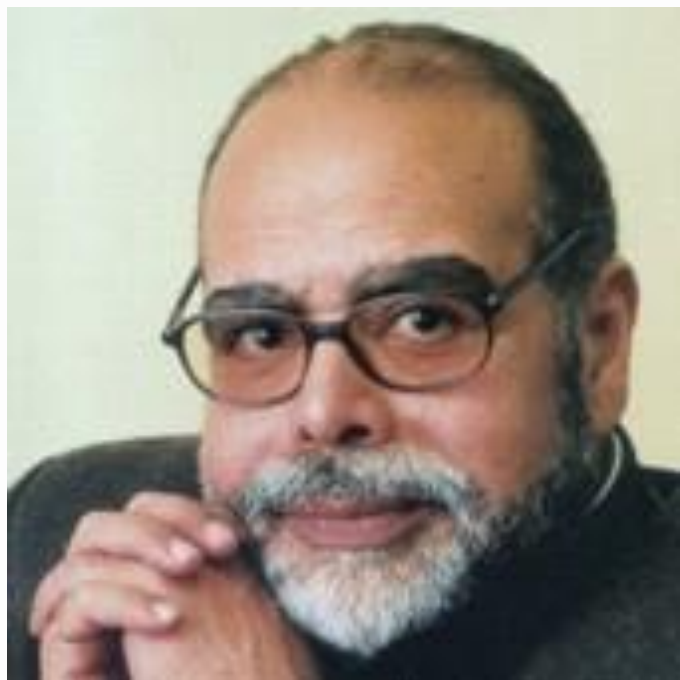
جلسه سوم
روش های مدرن در تفسیر قرآن

تهیه کننده: مهدی خلجی

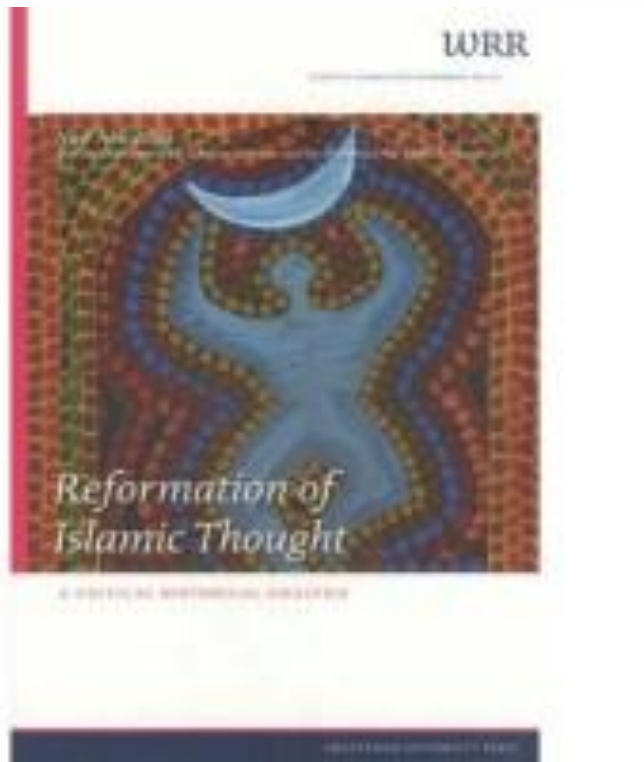
حقوق معنوی

- اختصاص - این مطلب به پروژه توانا مربوط به سازمان E-Collaborative for Civic Education اختصاص دارد و استفاده از آن می بایست با ذکر نام سازمان تهیه کننده انجام شود.
- غیر تجاری - این مطلب برای استفاده های غیر تجاری می باشد و برای هیچ گونه منفعتی بهره برداری نخواهد شد.
- اشتراک - اگر می خواهید هر گونه تغییری در مطلب وارد کنید، شما می توانید حاصل کار را تنها تحت مجوز E-Collaborative for Civic Education منتشر کنید و برای ایجاد بدنه اصلی اطلاعات، این تغییرات را باید با E-Collaborative for Civic Education به اشتراک گذارید.

قرآن؛ پرسش بنیادی در بازاندیشی اسلام

«اصلاح دینی به دیواره عبورناپذیر
برخورده است؛ دیواره ای که بر شکافتن
آن شدنی نیست جز با پذیرش بازنگری
های تازه در مسائلی که تا کنون کسی به
آن ها نزدیک نشده است؛ مسائلی که در
گفتار عمومی آن ها را «محرّمات» می
خوانند یا به اصطلاح محمد ارکون
مسائل نیندیشیده»

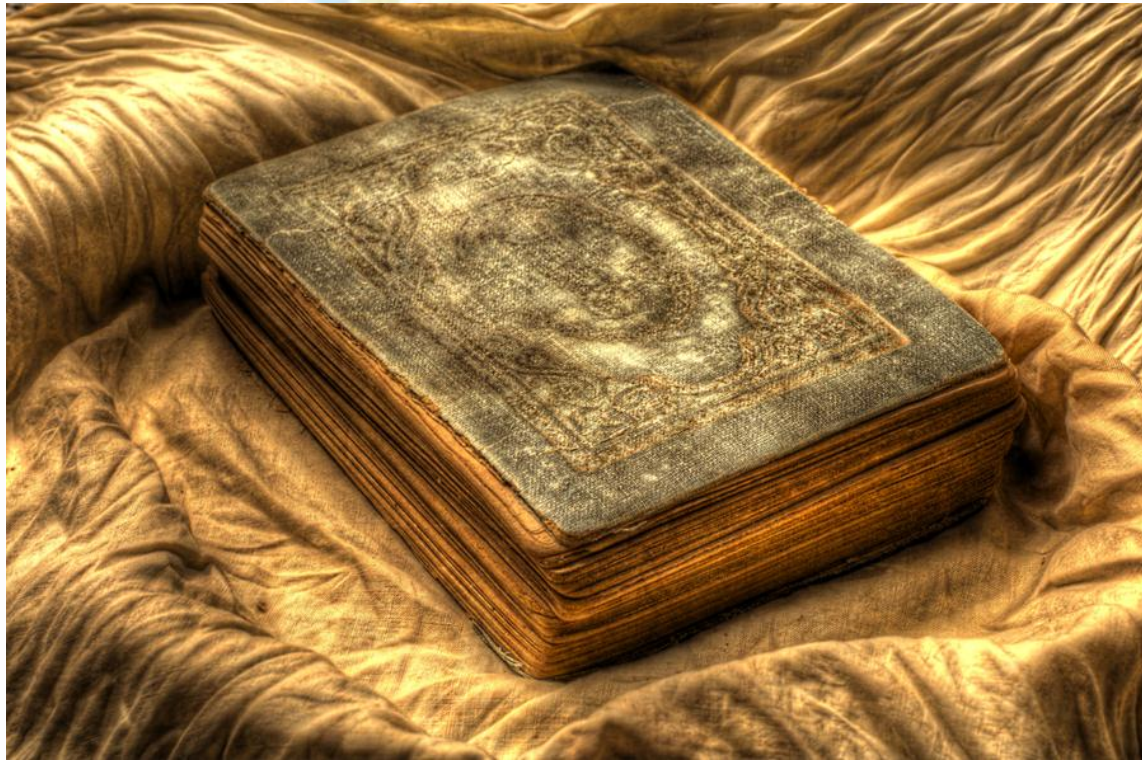

نصر حامد ابوزید؛ در مصاحبه با
www.alwan.org حسن سلمان.

در کتاب «بازسازی اندیشه
اسلامی؛ تحلیلی انتقادی-تاریخی»
دستاوردهای پروژه اصلاح دینی را
در جهان اسلام - به استثنای ترکیه
- بررسی کرده ام. دریافتم که همه تلاش
های انجام شده تا به قرآن می رسند
در جامی ایستند و نمی توانند کاری
شایسته انجام دهند برای نگرستن به
پدیده قرآنی به مثابه پدیده ای
«گفتاری»... حالت دست نزدن به
قرآن و نزدیک نشدن به آن بیرون
از چارچوب سنت، مهم ترین
دشواری است که پروژه اصلاح
دینی باید از آن بگذرد.»

آیا قرآن کتاب است؟

- تمایز میان قرآن (امر وحی شده) و مصحف (کتاب به معنای امروزی: اوراقی در میان دو جلد)

اهمیت گفتار و برتری آن بر نوشتار در روزگار قدیم

«این هنر [نوشتن] روح آدمیان را سست می کند و به نسیان مبتلا می سازد، زیرا مردمان امید به نوشته ها می بندند و نیروی یادآوری را مهمل می گذارند و به حروف و علامات بیگانه توسل می جویند و غافل می شوند از این که باید به درون خویش رجوع کنند و دانش را بی واسطه عوامل بیگانه در خود بجویند و آن را از راه یادآوری به دست آورند... نوشته فقط وسیله ای است برای یاری به حافظه کسی که مطلب نوشته را می داند... نوشتن معایب نقاشی را هم دارد. نقاشی نقش آدمی را چنان که گویی زنده است و سخن می تواند گفت در برابر ما می گذارد ولی اگر سؤالی از آن کنیم خاموش می ماند. نوشته نیز اگر نیک بنگری هم چنان است، زیرا در نظر نخستین گمان می بریم که با ما سخن می گوید و چیزی می فهمد ولی اگر درباره آن چه می گوید سؤالی کنیم همان سخن پیشین را تکرار می کند.

از این گذشته سخن وقتی که نوشته شد به همه جا راه می یابد و هم به دست کسانی می افتد که آن را می فهمند و هم کسانی که نمی فهمند و با موضوع اش سر و کاری ندارند. به علاوه نوشته نمی داند که با که سخن بگوید و در برابر کدام کسان خاموش بماند و اگر اهانتی به او کنند از خود دفاع نمی تواند کرد... کسی که عدالت و زیبایی را می شناسد ... هرگز آماده نخواهد شد که سخن خود را بر آب نقش کند و به عبارت دیگر اندیشه های خود را با آن مایع سیاه رنگ که مرکب اش می نامیم و به وسیله قلم به حروف و کلمه هایی بسپارد که نه از خود دفاع می توانند کرد و نه حقیقت را به کسی می توانند آموخت.»

سقراط

وحی گفتاری/وحی نوشتاری

- دین مانی. مانویت دینی کتابی به شمار می رود. بنیانگذار این مذهب، وحی هایی را که به او نازل می شد به صورت قانون جامعی به شکل یک سلسله آثار مکتوب گزارش می کرد.
- دیانت بهائی

- دین زرتشت. کتاب اوستا قرن ها سینه به سینه حفظ می شد تا این که در دوران ساسانی به کتابت درآمد. پس از آن هم موبدان برای اجرای مراسم دینی به ندرت به آن رجوع می کردند و آن چه مهم است از بر خواندن اوستاست.

در دینکرد آمده است: بُخت ماری مسیحی می
پرسد چرا ایزد این دین را به زبان ناآشنای نهفته
ای به نام اوستا گفت و برای آن متن نوشته کاملی
نیندیشید، بلکه فرمود که آن را به صورت شفاهی
حفظ کنند؟

در جواب آمده است به دلایل بسیار منطقی است
که سخن شفاهی زنده را از صورت مکتوب مهم
تر بدانیم.

احمد تقضلی، تاریخ ادبیات ایران پیش از اسلام، ص. ۱۳

قرآن؛ قرأً = خواندن

- قرأً به معنای امروزی یعنی از روی متنی خواندن
- در روزگار پیامبر به معنای بیان کردن، تلاوت کردن، به صورت شفاهی سخنی را به زبان آوردن.

إقرأ باسم ربك الذي خلق: آغاز و

کتاب و مکتوب

- کلمه «کتاب» دویست و شصت و یک بار در مصحف موجود تکرار شده است (جدا از دیگر مشتقات کَتَبَ) در توصیف قرآن و نیز وحی های پیشین.
 - «کتاب» احتمالاً کلیدی ترین واژه برای فهم پدیده قرآن است.
- «کتاب» از ریشه کَتَبَ می آید به معنای نوشته. شامل هر نوع نوشته مانند نامه و نیز خود کنش نوشتن. ولی معنای استعاری کتاب در مصحف موجود بسیار به کار رفته است.
- کتاب در زبان قرآن بیشتر به کنشی الاهی اشاره دارد تا کاری انسانی. بیشتر درباره خدا به کار رفته تا نوشته انسانی.
- «الم تعلم ان الله يعلم ما فی السماء و الارض ان ذالک فی کتابٍ ان ذالک علی الله یسیر.» سوره حج آیه ۷۰
- کتاب: آن چه فقط خداوند می داند.

گفتار/نوشتار-فرهنگ گفتار بنیاد/فرهنگ نوشتار بنیاد

فرهنگ نوشتار بنیاد/عقل نوشتاری

- تاریخ
- نوشتار-شهر-سیاست
- حافظه افقی - متن
- ارجاع به متن های دیگر-میان متنی
- تأسیس - خلاقیت
- روشنفکر

فرهنگ گفتار بنیاد/عقل گفتاری

- اسطوره
- گفتار-پیشاشهری-پیشاسیاسی
- حافظه عمودی - روایت
- ارجاع میان حافظه-حافظه جمعی
- عادت - تکرار
- پیامبر

سویره های گفتاری بودن وحی

- دیالکتیک یادآوری و فراموشی در وحی (ذکر-نسیان-انساء)
- حضور مخاطب پذیرنده
- آیات تداوم
- سبک شناسی گفتار: تکرار مضمون، قرینه در آغاز کلام برای دلالت بر پایان آن، تضاد یا دوگانه سازی ها برای کمک به حفظ کردن کلام، تأکید بر صدای واحدی که تکرار می شود سجع، مثال آوردن، برای توضیح امور انتزاعی توصیف هایی عینی آوردن
- برخی آیات قرآن چند بار نازل شده اند، سوره فاتحه، سوره اخلاص، بخشی از سوره کهف - برای کمک به حافظه
- تکوین تاریخی مفاهیم و تعبیرها طی بیست و سه سال

تداوم و پاسداری از سرشت گفتاری قرآن

- حفظ - ترتیل - قرائت: تبدیل کلمات به صوت - بی نیاز کردن آنها از کاغذ
- خواندن قرآن در نماز و در مقام عبادت - آیینی کردن متن
- تأکید بر زبان عربی، حرمت ترجمه در برخی مکاتب فقهی، بی اعتبار بودن خواندن ترجمه قرآن به جای قرآن
- هنر خوشنویسی و تهذیب قرآن
- هنر تجوید
- اقتدار راوی - سلسله سند - اجازه حدیث - اجازه اجتهاد - انتقال قرآن و حدیث و تفسیر آن ها در متن سنتی شفاهی

پیامدهای گفتاری بودن وحی

- مصحف متنی بسته و ایدئولوژیک است
- وحی گفتاری است رها و آزاد و گشوده با تجلیات نوشتاری بسیار که بخش عمده آن ها از میان رفته است
- مصحف مقدس نیست، وحی نیست
- دسترسی به وحی مقدس برای همیشه از میان رفته است
- امکان استخراج قانون از قرآن وجود ندارد. شریعت/فقه سازه ای ایدئولوژیک است

پرسش برای بحث

آگاهی از گفتاری بودن وحی آیا انقلابی در ذهن و زندگی مسلمانان پدید می آورد؟

زندگی روزمره مسلمانان ارتباطی با نوع نگاه آنان به قرآن ندارد.
قرآن موضوعی تخصصی است و مسلمانان عادی درک چندانی از آن ندارند.

قرآن بنیاد جهان بینی مسلمانان است و نوع نگاه آنها به قرآن باقی تصورات مذهبی شان را می سازد.

حقوق معنوی

- اختصاص - این مطلب به پروژه توانا مربوط به سازمان E-Collaborative for Civic Education اختصاص دارد و استفاده از آن می بایست با ذکر نام سازمان تهیه کننده انجام شود.
- غیر تجاری - این مطلب برای استفاده های غیر تجاری می باشد و برای هیچ گونه منفعتی بهره برداری نخواهد شد.
- اشتراک - اگر می خواهید هر گونه تغییری در مطلب وارد کنید، شما می توانید حاصل کار را تنها تحت مجوز E-Collaborative for Civic Education منتشر کنید و برای ایجاد بدنه اصلی اطلاعات، این تغییرات را باید با E-Collaborative for Civic Education به اشتراک گذارید.